

Կ Ն Ո Ւ Ն Ք

Ա Ջ Գ Ա Գ Ր Ա Կ Ա Ն Պ Ա Տ Կ Ե Ր

Ա.

Գիւղական ամէն ծէսերի ու հանդէսների ներկայ էի եղել ես, բայց մկրտութեան ծէս չէի տեսած:

Մեծ ուրախութիւն եղաւ իմ համար, երբ հիւրասէր տան տիրուհիս—պառաւ Շղսան հօրքոյրը սրտաբաց դիմաւորեց ինձ իւր յարկի տակ և ասաց.

— Բարով ես եկել, հազար բարի, իմ գլխի, իմ աչքի վրայ, ամէն ժամանակ էդպէս ոտդ խէրով ներս դաս. դեռ նոր ձիուդ գլու-

խը ձեռից թողել էիր, դեռ դալուստդ ինձ նոր աւետիս տուին, որ հարօս մի թխիկ ու դմբռնիկ տղայ բերեց:

— Ուրեմն, աչքդ լոյս, ասացի, բայց կնունքն իրար հետ ենք ուտում. երկու շաբաթ քո հիւրն եմ, մինչև

կնուները չուտեմ դրնովը դուրս անես, լուսամտիցը տուն կը մտնեմ:

— Համարձակուիր, գնալը մտքովդ անցկացրու ու հալդ տես, հուրն յաւիտենական հետդ խօսողը չեմ, սպառնաց Եղսան հօրքոյրը, ութ օրից մի էնպէս չըկալի հարկինք պիտի տամ, որ աշխարհքը զրմբայ. տուն ու դուռս լիքը հիւրեր պիտի լինին, դու էլ բոլորի գըլ-խին բաղմած՝ վարդի պէս պիտի հուրհուրատես ու անմահական հոտ տաս:

— Մի պայմանաւ միայն, Եղսան հօրքոյր, ասացի, որ ինչ խնդրելու լինիմ, չէ չասես, կատարես. խոստովանք լինի. խնդրածս մի քիչ ձեր սովորութեան հակառակ ցանկութիւն է, բայց էս զլխից ասում եմ, եթէ խնդիրս մերժելու լինիս, դու էլ հուրն յաւիտենական իմ երեսս չես տեսնիր:

— Խնդիր չը կայ, ցաւդ տանի Եղսան հօրքուրդ, հողիս ուղես, հանելու եմ, տալու, սրտումդ ինչ ունիս՝ հրամանք արա:

— Իսկ եթէ ծննդկանն ամաչի, կամ ձեր տեղական սովորութեան դէմ լինի, ինչ կանես:

— Ծննդկանին կը հրամայեմ, որ քեզ իր հարազատ եղբօր տեղն ընդունի, քեզանից ամօթ չըբաշի. պտպենական սովորութիւններից էլ ձեռներս կը լուանանք:

— Ուրեմն, իրաւունք տալիս ես՝ էսօրուանից մինչև կնուները՝ քեզ հետ միառին ել ու մուտ անել ծննդկան քրոջս սենեակն ու ամէն սովորութիւններ ու ծէսեր աչքովս տեսնել:

— Ես քեզ միանգամ մինուճար Գէորգիս մեծ եղբայրն եմ ընդունել. իմ յարգևոր հարսն էլ պարտական է իր տէգեր (տպերի) հրամանը հնազանդութիւնով կատարելու:

— Եթէ այդպէս է, մեծ հաճոյքով ութ օրից կ'ընթացաշիղդ դիտին նստում եմ:

— Մի պայման էլ իմ կողմից, ասաց պառաւը՝ ինձ խօսք տուր, որ էս օրուանից մինչև կ'ընթացի՝ օրական որբան առջիկ ուսիրա բացուի՝ չր հակառակես, սիրով անուշ անես:

— Ուզում ես ինձ շատակերութիւն սովորցնել հա:

— Ոչ, ուզում եմ էս շաբաթուայ մէջ եկած բոլոր ծննդկաբերեղաններն և ծննդկանն համար եփուելիք խաւիժի համը տեսնես:

— Պատրաստ եմ:

— Ուրեմն մի ֆինջան արաղ անուշ արա ու գնանք ծննդկանն մօտ, իմ եփած անուշ խաւիժից մասնաւորուի: Գիտես ինչպէս խաւիժ է, եղն երեսին ծլծլում է, մատներդ էլ հետը կուտես: Մինչև դու խաւիժն անուշ կանես, շաբուանից պառաւը, ես կը պատրաստեմ առաջին ծննդկաբերեղանը, որ լինի տասը ձուից մի հաստ ձուածեղ. նրանից իմ ձեռովս կըկտրեմ, առաջին կտորը ծընընդկանն բերանը կըդնեմ, մնացածից ինչքան սիրտդ կուզի, մի խնայիլ. երկուդ մի անիլ, առաջին ու վերջին ձուածեղը չի լինիլ, էս շաբաթ բարեկամների տներից էնքան կըբերեն, որ շներն ու կատուներն էլ կը լեթուեն (կըզգուն):

Իսկ այս առաջին ծննդկաբերեղանը բո պատրաստածը պիտի լինի, հօրաբոյր, այնպէս չէ:

— 2է, բալա ջան, յոգևոց հանեց Եղսանը, բաղդ բաժանողի աչքերը կուրանան, որ իմ խեղճ հարսին զրկել է մօրից. առաջին ծննդկաբերեղանը ծննդկանն մօր ձեռքով պիտի պատրաստուի իր հօրանց օջաղումը. բայց նաչար հռոմս-մայր էլ եթէ ունենար, չէր կարող իր մօր ձեռի առաջին ձուածեղին արժանի լինել. մէկ՝ որ հարսս օտար գիւղից է, մէկ էլ՝ որ էն սատանի սրոց

Ժամհար Կարապետի աղջիկն է, որ հիմի հարստացել աղայ է դառել:

Ջգալով՝ որ պառաւի սրտի վէրքերը Կարապետին մտաբերելով՝ վերանորոգուելու են, հս ընդհատեցի խօսակցութիւնը և մի քառորդ ժամից, Նդսանի առաջնորդութեամբ՝ արդէն նորածնի սենեկումն էի:

Այդ օրն ուշադրութեան արժանի ոչինչ չը կար, դայեակը բարուրել էր (պատատել) երեխային և դրել մօր կողքը. ծննդկանը՝ նոր հանգոտացած ցաւերից՝ երկու հաստ վերմակի տակ ծածկուած էր: Առաջին անգամը նրան ուտացրին ալիւրից շաղախած իւղալից խաւիժից մի մեծ աման, մի դժուարամարս կերակուր, որ առողջ ստամոքսի համար էլ ծանր էր, խաւիժից յետոյ կէս ձուադեղը բռնութեամբ երկար ու ձիգ օրհնութիւնների հետ փորն ածեցին. վրան էլ խմացրին տաք կոճով կամ զանջաֆիլով ու սկսեցին սկսած ռուբով (խաղողի օշարակ) քաղցրացրած գինի, որ թէրմուն է կոչուում:

Այդ գրգռիչ խմիչքին եւ վերադրում ես անմարսելի իւղեղէնի ու խմորեղէնի անլնասութիւնը, չընայած որ սառն էր, բայց կրակի պէս այրում էր կոկորդս. մի քանի բաժակ մեծ հայճոյքով դատարկեցի:

Բ.

— Երեխայի անունն ի՞նչ էր դրել, հարց տուի պառաւին, երբ միւս առաւօտը տուն մտաւ և առաջարկեց ինձ քնալ և նորամանուկի լողացնելուն ներկայ լինել:

— Վ՛հ, քօռանամ ու կուրանամ ես, ձեռքով բերանը պինդ սեղմեց, իբրև զարմացական նշան պառաւը, մենք անհուատ ե՛նք:

— Ընչո՞ւ:

— Այ քեզ մատաղ, դու ճնց քրիստոնեայ հս, որ չես հասկանում, թէ մինչև կանաչ մեռնեն երեխի ճակատը

չըքսեն, նրան անուն չեն տալ, միթէ դու չգիտես, որ երեխէն մինչև կնքուիլը հայ չի, [Թուրք է, հարամ է:

— Հապա էլ ընչի՞նք ես եկել ինձ կանչում երեխի լուանալը տեսնելու. նշանակում է դուր նորամանուկին բանի որ նա հարամ է, չըպիտի լուանալ:

— Ընչի, մենք վայրենի ենք, որ ութ օր երեխին անլուայ [Թողանք, նեղացաւ պառաւը, անբան կատուն, որ անլեզու անասուն է, նա էլ իր ձագերին լստելով իստակում է, մենք մի կատուի չափ էլ չըկանք. Ծնած օրից մինչև կնուկը, որ սովորաբար ութ օր է քաշում, քայատից պառաւը, օրն երկու անգամ առաւօտ, երեկոյ տատմէրն երեխին լողացնում է. միայն կնքուելուց յետոյ է, որ երեք օր երեխէն պիտի մեռնի մէջ մնայ. երեք օր որ անցկացաւ, նոր տատմէրը կըգայ, մեռնահան կանի, իր վարձը կստանայ ու կերթայ:

— Քո ասածից ինչպէս է դուրս գալիս, որ մինչև մը կրտեն երեխային համբուրել նմանապէս չի կարելի. հա՛:

— Իհարկէ, անկնունք [Թուրքին պաշտող [Թուրք կը դառնայ, հաստատապէս գլուխը տմբացրեց պառաւը. երեխին առաջինը պիտի պաշի ծննդկանը. Երբ որ ժամիցը կնքաւորը տէրտէրի ետին ընկած, երեխէն գրկին, իւղաբերի մոմերը ձեռքին վառած՝ կը բերի նորամանուկին ու լիքը մեռնի կը դնի սանամօր գոգը. ծննդկանը առաջ իր պտղած քրիստոնէի բարուրը (խանձարուր) կը համբուրի, յետոյ կնքաւորի փէշը... Վայ, ես կուրանամ, սթափուեց պառաւը, տատմէրը ձեռները կշտած՝ մեղ սպասում է, իսկ ես չանէս (ծնօտ) կախ եմ [Թողել ու հետո գրուցի բռնուել. էլ մի նստիլ, վեր կաց, գնանք, [Թէ չէ տատմէր Մային հիմի հանդահան եղաւ (գծուեց).

Նղսան հօրքրոջ ենթադրութիւնն անհիմն չէր, իմ ներկայութիւնս էր, որ [Թէ զարմացրեց և [Թէ զսպեց դայեակի բարկութիւնը. նա արդէն պատրաստուել էր

գնալու: Նա ձեռքն առաւ նորամանուկին ու տաշտի մէջ ձեռքին խաղացնելով՝ ուշացնում էր ջրի մէջ ընկղմելը: — Ձէնդ քեզ բաշի, [Թուրքի լամնկ, բարկանում էր նա լացող երեխայի վրայ, ինչ ես վերվեր [Թռում, մի բիշ էլ սպասի, մեր պարոն աղէն, [Թող իրաւունք տայ, յետոյ քեզ ջուրը կոխեմ: Գժ տեսնում ես, որ պատրաստւում է ձեռք ծոցը տանելու:

Նս հասկացայ մանկաբարձի իմ հասցէին արած նրկատողութիւնը, նրան պարզեւ էր հարկաւոր. ստացաւ ինձանից և սկսեց լողացնելը:

— Լաւ է լաւ, շատ մի ճղճղալ, գոչեց դայեակը՝ նորամանուկին ուղղած իր խօսքերը, միտքդ հասկանում եմ, ուղում ես [Թուրքութիւնից դուրս գալ ու հալալուիլ. սպասի մի բանի օր, կարժանանաս Լուսաւորչի կանաչ մեռնին. ամէնքս էլ կը հալալուենք ու հալալ հաց կուտենք ¹⁾:

Մինչ դայեակն իւր գործը կը վերջացնէր, մանկանը խանձարուերների մէջ կը պատատէր ու մօր կողքը իր դէնը, տան վերի անկիւնում արդէն սփռոցը պատրաստուեց ու մի քանի տեսակ համեղ կերակրներ վրան շարուեցին: Տատմէրը հրաւէրքի չսպասեց, նա շտապով մօտեցաւ սփռոցին, իւրաքանչիւրից մի կտոր կտրեց և շտապ շտապ կերաւ:

— Ներողութիւն անբաղարաւարութիւնիս համար, պարոն աղայ Զան. արդարացաւ դայեակը. ոտիս տակին կրակ է վառում, հինգ տեղ ծննդկան ունիմ, երկու տեղ ցաւող ունիմ, բոլորն ինձ են սպասում. հէնց իմանաս տնաշէններն իրար իմաց են տուել ու էնպէս խաղս եղել ու տատմէր Մայինի վզին իրանց բռնը բարձել.... Ոչէ՛նչ, [Թող էդպէս

¹⁾ Մինչև Կրօնութիւնը անեցիք բոլորեքեան համարում եմ անսուրբ. իսկ ծննդկանի կատարելապէս սրբութիւնը 40 օրից յետոյ է. նա բառասունք է պահում:

թեթև բռններն Աստուած շատացնի, Մայինի կռներու մը դեռ ոյժ կայ, կը տանի...

— Եղսան հօրքուր, ասացի հս դայեակի գնալուց յետոյ՝ ծալապատիկ սփռոցի զլսին բաղմիկով, էս քանի հատ ձուաղեղ ու հալէք ես պատրաստել, քանի հաւ ես մորթոտել. ում համար է. էսքանն ու պիտի ուտի:

— Զէն կենան աղիղ բարեկամների շէն ու լի օջաղները, պատասխանեց պառաւը, էդ բոլորն էսօրուայ ղըրկուած ծննդկարեբեղաններն են. ծննդկանը պիտի քաղցր կերակուրներ ուտի, որ երէխէն քաղցրաբնութիւնի լինի: Բարեկամները գիտեն, որ ծննդկանի տէրը խառնուած կը լինի, ժամանակ չի ունենալ ծննդկանի համար քաղցրեղէններ պատրաստելու, իրանք են նեղութիւն քաշում. էհ, աշխարհս հացափոխ է, բալա ջան, նրանք մեղ կը ղըրկեն, մինք էլ իրանց կը ղըրկենք. էն քիչը՝ տարիկան երեսուն ծննդկարեբեղան իմ տանիցն է դուրս դնում:

Գ.

Եօթն օր շարունակ կերածս ծննդկարեբեղաններ էին ու խմածս թերմուն:

— Ութներորդ օրուայ նախընթաց երեկոյին՝ պառաւ Եղսանն եկաւ մօտս և յայտնեց, որ վաղը կնուենք է:

— Զէնց հիմի տատմօր ձեռքով ուղարկեցի, ասաց նա, կնքաւորենց տունը մի սինի (ափսէ) մրգեղէն, մի գլուխ Սպահանու-ղանդ (շարար) և մի գաւ քո հաւանած գինի: Մային գնաց կնքաւորին իմաց տալու, որ էգուց շնորհ բերի երեխին կնքելու: Քանի որ մեր տունը Աստծու քաղցր պարգև է մտել, բացատրեց պառաւը, մենք էլ պիտի ոչինչ չանենք առանց քաղցրի: Ափսոս, որ իմ քաղցր օջախն էս օր մի քիչ դառնացաւ, հառաչելով աւե:

լացրեց պառաւը եւ աչքերից հոսած արտասուքը [Ժնով սրբեց,

— Ինչ է պատահել, հարցրի ես:

— Էգուց բարի աչքովդ կըտեսնես: Էս օր մէ խմանալ, որ գիշերս հանգիստ քունդ չրկտուուի:

— Ախար ինչ կայ, հետաքրքրուեցի ես:

— Էլ որանից աւել ինչ անբաղդուած լին պիտի լինի. իմ գետինը մտնելու խնամին՝ հարսիս սե օձ հէրը մի մեծ որձ ոչխար առել է ու եկել աղջկանը տեսութիւնի, գլխովը զիսչի, պողեքն աչքերը մտնի, կուրացնի. — խնամի ջան, ասում է, մեր տեղը հեռու էր, որ աղջկանս տաւջին ծննդկարքերեղանը զրկէի, փոխարէնը հիմի եմ բերել, հոյս իրա գլխին. տեսէք, տեսէք՝ հարուստ եմ մուռցել է իր ժամհարութիւնը, քիսէն տուել է, մի բեռը մեղրով [խուածքներ, տապակած ձկներ, խաշած հաւեր ու ես ինչ գիտեմ, ինչ բար ու քացախներ է բերել. [Ժող տանի աչքը կոխի, ոչ մի պատառ հարսիս բերանը կը դնեմ, ոչ սիրեկաններիս կուտացնեմ. կածեմ իր առջևը, [Ժող լափի. մնացածն էլ շների առաջը կըլցնեմ, հապաչէ, ես իմ տնեցիքանցն անհաւատի կերակուր կուտացնեմ:

— Եթէ էգպէս էր, ընչի՞ տղայիդ համար անհաւատի աղջկի ուղեցիր, հարց տուի ես:

— Հապա իմ մեռնիլս էդ չի, հեկեկաց պառաւը, սևերես մնայ Գէորգս, [Ժողեց մեր հող ու ջրի կարմրա-թուշիկ աղջիկներին, գնաց Աստծու երեսից ընկած մի գիւղից կնիկ բերեց: Դեռ, փառք իմ ստեղծողին, որ հարսս իր գետինը վէր խորտակուելու հօրը չի քաշել, գայլից գառն է ծնել. ինքը հարամ սերմից առաջ եկած ու էսպէս պարկեշտ, յարգևոր, խոնարհ, հնազանդ, մեծ ու պստկի պատիւ իմացող, հալալ կաթնակեր է մեղ բաղդ եղել: Լոյս կտրուի սրա մօր հոգին, որ իր անիծուած մարդի տանը չեղած ժամանակ, [Ժագուն հայ տէրտէր է կան-

չել ու իր հարամը հալալել, Լուսաւորչու լոյս կանաչ մեռոն է քսել տուել իր աղջկայ ճակատը:

— Զատ մութը մութը բաներ ես պատմում, Նդսան հօրքուր, անխօսած անհաւատ չեմ հասկանում, եղելու-թեանցն իբրև անտեղեակ պատրուակուեցի ես, խնդրեմ պարզ խօսես:

— Ի՞նչ պարզեմ, այ որդի, հայերէն եմ ասում, հօթուրքերէն չեմ բլբլացնում. ախար, էս մեր սատանէքանց բաժին խնամի Կարապետը, հօ հայ չի. ինքն էլ իրանց գիւղի մի բաժինն էլ անաստուած են: Էն սուրբ Լուսաւորչին եմ յանձնել, վշտալից բացականչեց Նդսանը, որ նա կամ իր մոլորած ոչխարներին բշի, բերի, նորից իր հօտի մէջ խառնի, միացնի և կամ իմ խնամու-գիւղի կեսի գլխին կրակ թափի, Սողոմ Գոմոր չինի, որ տեղն էյ չերևայ. ի՞նչ անեմ, բաց աչքով տեսնելու արժան կըլինիմ որ Լուսաւորիչ պապը իմ նզովուած խնամուն բրբրի, ծակ-ծկոտի, մարմինը կերցաւ րցի, խրխլոտացնի, կոնդացնի, չոնթացնի, Տրդատ թագաւորի պէս խող չինի, որ վերջը՝ էդ վայրենի խողը՝ տոխտոխ անելով, չորերթաթ գայ, գլուխը դնի՝ Լուսաւորչի լոյս տաճարի դրան չեմքին դարձ գայ, զոջայ, իր հոգուն ու մարմնին փրկութիւն ստանայ, մենք էլ ուրախանանք...

— Վերջապէս, Նդսան հօրքուր, ընդհատեցի ես. խնամիդ վատ է, թող իւր համար մնայ. դու ուրախ եղիր, որ հարսդ, ինչպէս ասում ես, լաւն է:

— Հարսիս կիսին էլ չեմ արժան, սիրեկան եղբայրս, պատասխանեց պառաւը, բայց, ախար, դու ոչինչ չըգիտես, մենք երկնքի տակին, երկրի երեսին խաղը ու խայտառակ ենք եղել, մի մատը մեղր ենք դառել մեր գիւղի մէջ, հնացաւ, անցկացաւ, բայց երկու տարի սրանից յառաջ՝ մեր գիւղի երեսէն էլ մեր վրայ թքում էր, մեզ կրակն էր դնում, էրում, թէ պնացիք Ֆարմասոնի աղ-

ջիկ ուղեցիր, երեսմ է՝ դուր էլ Ֆարմասոն դառնալու միտք ունիր:

— Ո՞նց թէ ֆարմասոն, դարձեալ անգէտ ձեացայ ես:

— Էդ չեմ գլխիս վայ տալիս, ձախ ձեռքով պոլսը ծեծեց Եղսանը. ախար, էդ իմ դժոխքի բաժին խնամին ինքը Ֆարմասոն է դառել, իրանց գիւղի մի բաժինն էլ Ֆարմասոն է շինել: Էդ քիչ է՝ ասում են՝ ինքն էլ անմիրուր, անֆարաջայ, անձեռնադրուիլ ու մեռնուիլ տէր. տէրութիւն է անում, կնունք, թաղում է կատարում, մի աղջկայ կռնից բռնում, մի տղի է տալիս, թէ էսօրուանից դուր մարդ ու կնիկ էք. ախար, քեզ եմ հարցնում, էս Աստուած կը վերցնի:

— Հետաքրքրական է այդ մարդի հետ ծանօթանալը, Եղսան հօրքուր, դնա դրան ինձ մօտ ուղարկիր, տեսնենք՝ ինչ բարի պտուղ է:

Սատանէն տեսնի նրա երեսը, ափսոս չեմ. էս գիշեր սիրտդ հանգիստ քնիր, էգուց պատարազից յետոյ նրա կուրանալու աչքերը լաւ տնտղի, տես, թէ ոնց են սատանէքը միջին պտիտ պտիտ անում. բայց հիմիկուց քեզ զգուշացնում եմ, չը լինի՝ թէ քեզ մոլորեցնի, օձի լեզու կայ բերանումը, էնպէս քաղցր խօսքեր կասի, որ հայիլ մայիլ կը մնաս, բոլորը՝ գրքերիցն է խօսում. երկու խօսքից յետոյ՝ սուրճ գիրք, սուրճ գիրք է անում, չը գիտեմ՝ էդ ո՞ր սուրճ գիրքն է, որ նրան իր սրբութիւնն ու զօրութիւնը չի ցոյց տալիս, գունատ ու կծիկ չի ածում, անդամալոյծ, գետնին քաշ չի տալիս. էհ, ես ի՞նչ գիտեմ, սիրելիս, կարելի է մի մեծ անէծք կար մեր տան գլխին, որ էդ անհոգի, անխղճմտանքին մեզ թուշ արեց, հանդիպեցրեց:

— 2ֆ կարելի պատմել, թէ ի՞նչպէս պատահեց այդ:

— Ի՞նչ ասեմ, յագուց հանեց պառաւը, երեւի, Գէորգիս ճակատին էդպէս էր գրուած: Երեխէս մի անգամ

արազ ծախելու տեղից գալիս՝ նրանց դիւղի մօտ պատահում է մի աղջկայ, որ կուժն ուսին՝ ջուր էր բերում. Գէորգիս աչքն ընկնիլն ու հաւանիլը մէկ է լինում, Խնշ անի մեր դարմանի տակի ջուրը (խորամանկը), որ քէֆդ գայ. կամանց՝ ձեռից մտրակը վեր է գցում:

— Աղջի, աղջի, ապրիս, յետ է թերւում ու ձէն տալիս Գէորգս, մտրակս ցած ընկաւ, ոտս մի քիչ ցաւ է տուել, իջնել չեմ կարող, արի, բարձրացրու ինձ տուր. յետոյ էլ՝ թէ՛ քեզ մի սիրուն նշանած, ծարաւ պապակ. ւում եմ, եթէ քո մուրաղը կը սիրես, կուժդ բերանիս դէմ արա, խմացրու, քեզ վարձք է. Միամիտ երեխէն, որ իմ յարգևոր հարսս է լինում, ինչ կը մտածէր, թէ մի դարիք տղայի մտքումն էդ լոպէին սատանէք են պար գալիս, համ մտրակն է տալիս, համ ջուր է խմացնում, Անամօթ դու Գէորգ, ջուրդ խմի ու վրայ պրծիր արվան ու կարմիր աղջկայ՝ առանց էն էլ՝ ամօթխածութիւնից վարդ կտրած թուշը պաշիր ու ձեռի բիլակը (դաստակ) պինդ բռնիր. Գուռը թափէ թափէ տալիս խեղճ հոռոմս, մրմնջում, մղկտում է, աղաչում է, որ իրան բաց թողայ, բայց մեր սևերեսին, երեխ, սէրն է լիզու տալիս. — Աղջիկ, ասում է, ես Ֆլան գիւղացի Ֆլանն եմ (այս ինչ գիւղացի այս ոքն եմ), ինքս մեր գիւղի հարուստներից մէկի մինուճար տղէն եմ ու աղապների մէջ ազատաշին. էս մի ամիս է՝ դու ամէն գիշեր ինձ երազ ես գալիս, ջուր ես խմացնում ու ասում. իմը դու ես, արի ինձ տար. Ես չեմ հարցնում, թէ ո՞վ ես, ինչ աղջիկ ես. հի. մի եկել եմ քեզ տանելու. եթէ ինձ հաւանում ես, եթէ գիտես, որ հէրդ քեզ ինձ կը տայ՝ ասա՛ դնամ, օրինա. ւոր խնամխօս դրկեմ, քեզ ուզի, թէ չէ, լաւ խմացիր, որ քո Եախէն (օձիք) ձեռից թողնելու չեմ. թէկուզ հայրդ մկան ծակումն էլ քեզ թագցնելու լինի, ես որս. կան կատու եմ դառնալու, չանգերովս ծակը րրքրելու ու

քեզ դուրս քաշելու. հաստատ քեզ ասում եմ՝ դու իմն ես, ես քոնը:

— Որ դու էդպէս ճշմարտախօս տղայ ես, ասում է ու չի ամանչում էս իմ գլուխը կախ հարսը, ես իմ ցաւերս առաջիդ բաց անեմ: Իմացիր, որ իմ հէրս էս գլուխի առաջին մարդն է, ինքը համ հասարակութեան տանուտէրն է, համ Ֆարմասոնների տէրտէրը ու հայերին էլ չի սիրում. նա ուզում է ինձ տալ մի Ֆարմասոնի տղի, որ մօտ չըհաս է. մէկ՝ որ հալալ հօրեղբօրս թոռն է, հայի օրէնքով անկարելի է, մէկէլ՝ որ սիրտս չի բաշում, ես չեմ սիրում հօրս հաւանած, ճպռոտ ու տղաթեաժ Մացոյին. ինձ համար հայի նախընտրելի տղի ոտը Ֆարմասոնի գլխաւորի գլխից աւել է: Պիտի իմանաս, որ իմ բոլոր քոյր ու եղբայրները Ֆարմասոն են, հէրս իր ձեռովն է նրանց անմեռոն կնքել, բայց յոյս կտրուի մօրըս հոգին. նա թաղուն տէրտէր է կանչել, ինձ մկրտիլ տուել, ինձ հայ պահել, հայ սննդել, հայ մեծացրիլ ու մեռնելուս էլ վրիս պարտք է դրել, որ Ֆարմասոնի՝ չըգնամ: Հիմի ես տեսնում եմ, որ Աստուած մօրս արժանաւոր աղօթքը լսել է ու իմ արտասուքներին խնայել, քեզ իմ գլխին տէր է դրկել: Թէ կուզես՝ հէնց էս րոպէին ինձ ձիուդ գաւակն առ, տար, որտեղ քո սիրտը կըցանկանայ, մի հայի ժամում պսակիր ու տունդ տար:

էս իմ պարոն Գէորգիս ոտը, ծաղրելով պատմեց պառաւը, ձեռաց լաւանում է, ծտի պէս ցած է թռչում ձիուց ու ոնց որ ուրուրը հաւի թխիկ ու փափիկ ձագին ճանկերի մէջն է առնում ու սլալով երկինք բարձրանում, էդպէս էլ մեր ուրուրը երկու թևի մէջն է առնում սիրուն հարսնացուիս ու մէկ, երկու, երեք՝ երեսնաբարբը լիզում, լպտում, թռչում թամբի մէջ, նշանածացուին գաւակն առնում ու ձիու գլուխը բաց թողում:

— Եւ ուղիղ բերում ձեր գիւղը, ընդհատեցի ես:

—Դու ոչ մեռնիս, պատասխանեց Նդսան հօրքոյրը. գնում է ուղիւ Փամբակ:

—Պատճառ:

—Էնտեղ մենք մի բարեկամ տէրտէր ունինք, պատասխանեց պառուր, բահանէն ուրախ ուրախ պսակում է դրանց, մի շաբաթ իր տանը պահում նորահարս նորափեսին ու շաբթի գլխին ինքը, իր տիրուհին, իր տղէն, մի քանի հոգի իրանց գիւղից ձիաւորներ հետն առած՝ մեղ համար հարսն է բերում:

Չատ էլ ոտ ու գլուխներս ծեծեցինք, բայց ինչ կօտէր, եղածն եղած էր, ընկել էինք՝ պիտի քաշէինք. ևս աւելի՝ որ մէջ տեղը տէրտէր կար:

—Չատ էլ լաւ էք արել, հաւանութիւն տուի ես: ॥

—Դու կարծում ես՝ մեր շնորհքն էր. փառաւորի տէր Մարտիրոսը, խելքը ծով է, միայն Փամբակումը հօշի, էս մեր հողի բոլոր տէրտէրներիցը համ խելօք է, համ գիտնական է, համ էլ սուրբ է. մեռելը դնես նաչի (դազաղի) մէջ, ուսես, տանես դուռը, տէր Մարտիրոսը դեռ գլխին նարեկ կըկարդայ, յետոյ իր Սուրբմոնի գրքի միջից երկու դալամ եղնգի վրայ կըպտտացնի ու կասի. առ գնա՛: Հաստատ իմացի, որ բոսէ չի բաշխի, մեռելը կըկենդանանայ:

—2ի կարելի, Նդսան հօրքոյր, հեղնեցի ես, մեռելներին թողնէք հանգիստ քնեն ու տէրտէրիդ խնդրենք՝ կենդանիների վրայ իր հրաշագործութիւնները կատարել:

—Վրէս ծիծաղում ես հա, հասկացաւ պառաւն և վրայ բերեց. դէ, կարգ է, պատմելիս մի քիչ կըծաղկացնեն, որ լսողի ականջին զգուանք չըդառնայ. ես մեռել ասացի, դու հիւանդ ընդունիր: Դրանք թո՛ղ, չիտակն էս է, որ տէր Մարտիրոսն իր դրբացութիւնով մեր երկրում պատիւ ունի, մեծ ու պստկի մօտ մի խօսքն երկու չի լինում, ամէնքն էլ նրա հրամանը գլխի վրայ են կատա-

րում ու մենք ինչպէս կը համարձակուէինք տէր Մարտիրոսին չէ ասել ու նրա պսակած հարս ու թագաւորին տուն չընդունիր:

— Անկարծիր:

— Ձեզ համար մի աւժաստի անգին ակնով ոսկէ մատանիք եմ բերել՝ ցխի միջից հանած, ասաց մեզ տէր Մարտիրոսը, ցխոտ է, ցիխը լուա, մատդ դիր, թող ճրագի պէս ֆռֆռայ. աշխարհքի բերանն էլ վրէն բաց մնայ: Դու լինչ կասէիր էս խօսքին, դարձաւ ինձ սլառաւ:

— Ես կը պատասխանէի, որ գոհարը միշտ գոհար է, նա իւր գինն ու փայլն ունի, ցիխից, թէ ոսկի տըփից լինի հանած, և դուք շատ խելացի էք գտնուել քահանային լսելով:

— Հէնց պիտես միայն մենք լսեցինք, տէրտէրն եթէ չըլինէր, էսօր դու կը գայիր ու Եղսան հօրքուրիդ գերեզմանն օրհնել կը տայիր: Քեզ յայտնի է, որ վատ խաբարի ձէնը շուտ վեր կըլինի, դեռ տէրտէրն իր մարդկերանցով ձիանոնց պուխները ձեռից չէին թողել, որ ողջ գիւղականին յայտնի եղաւ, թէ Եղսանի տղէն ֆարմասօն Գարսիտի աղջկանը փախցրել, բերել է: Ես մի ժամ ասեմ, դու կէս ժամ՝ չը քաշեց, հասարակութիւնը՝ մի մին շուն թակելու դաւադան ձեռնիւրին՝ մեր դուռը կոխեց:— «Ո՛հնց թէ դուք մեր Լուսաւորչի անարատ երինջների մէջ գայլ էք ուղղում խառնել, գոռում է ամեն բերան, դուք մեր պարկեշտ հարս ու աղջիկների ձեռովն էք ուղղում մեր հալալ օջաղները հարամել, ձեր միտքն էս է, որ մեր բոլոր երեխէքը հայութիւնը մոռանան Ֆարմասօն մեծանան:

— Խելացի կարծիր, առողջ դատողութիւն, ամենայն բարօրութիւն և դժբաղդութիւն մայրերի շնորհիւ կարմատանայ նոր սերնդի մէջ, բացականչեցի ես:

— Ո՞ւմ էին ասում, աղիզ եղբայրս, շարունակեց Նդասնը, ո՞վ էր լսում գիւղականների հարայ-հրոցը, մկան ծակը հարիւր թումանով էինք առել, գլուխներս ներս խցկել, տազ արել ու սասանել. կարող էինք լոյս աշխարհ դուրս դալ, բոլոր տնեցիքանցս դիակ կը շինէին, գետնի երեսին կը փռէին: Փառաւորի՛, կարգին հաստատ կենայ տէր Մարտիրոսը, ճակատը բարձր բռնեց, գաւազանը ձեռն առաւ, միրուրը թի տուած՝ (լայն սանրած) դուրս գնաց ու բարձր ձայնով բարի ողջոյն տուեց:

— Օրհնեա ի տէր, բարի հաղար բարի, գոռացին բոլորը, ու ոնց որ մի թրով բոլորի գլուխը թռցնես, վէր ածես, ու ոչ մէկիցը մի ձէն ու ծպտուն վեր չըլինի՛ էդպէս՝ ողջ հասարակութիւնը լլկուեց, պապանձուեց, թէ ինչ խօսեց, ինչպէս ամէնքի սիրտը շահեց տէր Մարտիրոսս՝ իրա զործն էր, միայն թէ իսկոյն տանուտէրի հրամանով էլը (համայնքը) ցրւում է ու 10 – 15 պատուաւոր մարդիկ՝ տէրտէրի հետ՝ տուն են գալիս, ինձ դուրս կանչում. (ախար, ոչ բարով, լսի բաժին գլխիս տիրոջից յետոյ՝ տան գլուխը գլխամեռս եմ) ու աչքալոյս տալիս, շնորհաւորում:

— Կեցցեն, բացականչեցի ես:

— Վերջը՝ տէր Մարտիրոսի խորհրդով՝ իրանք՝ մեր գիւղի իշխաններն իրանց միջից՝ 10 խելքի ու պատուի տէր մարդ ընտրեցին, ձիաւորեցին ու զրկեցին մեր գլխամեռ խնամի Կարապետի մօտ համ խնամխօս, համ հարսանիքի համեցէքաւոր (հրաւիրակ):

Սատանի խելք ունի անխժածը, բոլորին սիրով ընդունում է, լաւ պատիւ է տալիս ու իրանց գիւղիցը մի տէրտէր ու տաւն աշխարհական, օրինաւոր իշխաններ իր կողմից ձիաւորում է, մի բեռն էլ կարգին, քո հաւանած բաժինք է կապում ու ճանապարհ դնում: Հետն էլ՝ բահանի բերնով իր կողմից հաղար օրհնանքներ է ա-

պըսպարում իր սիրելի փէսին ու աղջկանը:

— Իսկ ինքը՞, հարցրի ես:

— Ինքը չի գալիս և շատ խելօք է անում:

— Չատ դուր, ըստ իս, գիւղի հասարակութեան հետ հաշտուելու ամենայարմար ժամանակն էր, կարծիք յայտնեցի ես:

— Ամէնքն էլ քեզ պէս էին մտածում, պատասխանեց պառաւը, բայց բոլորն էլ սխալ էին ու գետինը մտնելուն ամէնքիցն էլ խելօք դուրս եկաւ: Մի ամօրից յետոյ՝ մարդ է զրկում, Գէորգիս կանչում իր մօտ, 100 մանէթ փող տալիս, մի չաղ (գեր) մսալի ստերչ (ամուլ մ'աղցած) կով էլ առաջն անում, զրկում ու հրամայում, որ մեր յիբու (այգի) ափումը պատրաստութիւն տեսնի, իր կողմից մեր գիւղականներին տնով, տեղով կիւրակի օրուան համար հարսանիք հրաւիրի: Գէորգս ամէն ինչ պատրաստեց, դափ ու դուռնէն տարաւ մեր հնձոնի կըտերը կանգնացրեց ու հէնց որ դաշտի կողմից ձիաւորներն երևացին, դափաչին կոմբալն ու կողպալը շարժեց, դուռնաչին ծուանն իստակեց, զլեց ու մեր խնամիքը ձի խաղացնելով, եսլլա կանչելով, կարմիր աղլուխներ՝ պտտացնելով՝ եկան, ձիանոնցից չցած թռան ու ծանօթ՝ անծանօթ՝ մերոնց բոլորի հետ պնօշտի արին,՝ բարեկամացան, մի չի իրիկուն կեր ու խումը սաստկացրին ու մուլթը դեռ գետինը չառած՝ սիրով բաժանուեցին:

— Հիանալի, կեցցէ խնամիդ:

— Անիծուի ոչ նա, վրայ բերեց պառաւը, պիտի տեսնէիր. թէ ճնց մօտեցաւ ինձ, սիլի բիլի անելով (փաղաբշնարով) աչքալիս խօսաց, կռացաւ ծիծս պաչեց ու ասեց, որ ինքը մեր կիսին էլ արժան չէր, Աստծու քաղցր աչքն է եղել, որ Գէորգիս ու Հոռոմին դաշտի մէջ տեղն իրար հանդիպացրել է:

Իսկ դու. հօրքոյր, խնամուդ ինչ տեղը համբու-

րեցիր, կատակ արի հս:

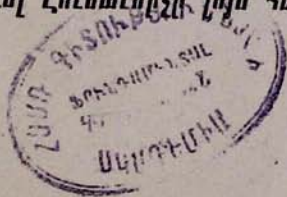
—Վհյ, ամօթխածութիւնից շառաղունեց, ձեռքով երեսը մեղմիկ չանդռեց ու պատասխանեց պառաւը, հապա շէ ու պիտի վրայ պրծնէի, մի ոտս դերեղմանի դրանը, պառաւ տեղովս նրա լպստուած թշերն ու գող կատուի աչքերը պաշպորէի: Կնդս նրա գրողի տարած երեսին, վրէն թրիւ էլ չէի ուզիլ: Ինչ արած՝ ասում է. «Երբանս կապողն իմ պաշտած խաչն է», Գէորգիս սիրուն՝ աչքերս պինդ հուսլ տուի ու քնթկալով փակած պռօշներս քսեցի նրա ճակատին:

—Դէ հասկացանք, ջահէլութիւնդ միտդ ես բերել, խնամութեան չըհասութիւնը մոռացել ես ու պարոն Գարապետի հետ փաթաթուել ու համբուրուել, աննւշ, մարսակմն, կատակաբանեցի ես:

—Վայ, քո մեղացը տէր կենամ, Գէորգիս ու քո արեհովն եմ երդում, որ գլխամեռ Գարապետին ինչպէս քոյրն եղբօրն եմ մօտեցել, կատակս լուրջ ընդունելով՝ կծու կծու արդարանում էր միամիտ Եղսան հօրքոյրը:

—Երգմնատարք մի լինիր, Եղսան հօրքոյր, հանար եմ անում: Էլ այսուհետեւ քո ինչ փրաբանութիւններ անելու ժամանակն է, միամտացրի ես: Այդ ամէնը թողնենք, դու ինձ այս ասա, երբ ձեր մէջ արդէն հաշտութիւն կայացել է, ընչո՞ւ ես ուրեմն խնամուդ այդպէս ատում ու վատաբանում, հարց տուի պառաւին:

—Ասենք՝ հիմի էլ առաջուայ խորթութիւնը չը կայ, հիմի ոչ միայն մեր գիւղը, բլուր հայ գիւղերն, ասում են, մի տեսակ սառն աչքով են մտիկ տալիս եղած կատարուած դրութիւնին, բայց խնամիս մեր գիւղը գալուս՝ միշտ քաշում է գիւղացիներէց: Դէ, լաւ էլ անում է, նստած, մոխրի տակն եղած կրակի վրայ ընչի՞ գուր տեղը ձէթ լցնես, բոց անես: Ինքն էլ լաւ գիտի, որ մի էնպէս վէրք է տուել Լուսաւորչի լոյս հաւատին, որ թէ-

17A-1166

կուղ խոցն առողջանայ՝ խոցի տեղը յաւիտեան մաշուր (յայտնի) կը լինի։ Մինչև էսօր էլ՝ մեր գիւղացիք խնամուս հանդիպելիս՝ հանարներով ու խաղիւրով (այլաբա՛հօրէն) քարեր են շտրտում. ա՛յ, Լիւույ՝ կենրաճաշին քո տկանջովդ կը լսես։ Էսօր հերիք է՝ ինչքան ձաւար արի (շագակրատել), գլուխդ տարայ. միացածն էլ ուրիշ ժամանակ. բոլորովին մտրիցս թռել է, թէ տանն ինձ սպասողներ կան. ախար, մեր բարեկամներից մի քանի ջահէլ քաջ տղէք եմ կանչել, որ էղուցուան անելիք գործերն իրանց յանձնեճ. մի երկուսին հէնց էս իրիկուն պիտի դրկեմ մօտիկ հարեանների ու բարեկամների տներից տման չաման, պղնձկարգ, սուփրա — գդալներ ու փռուածք հաւաքել տամ. էղուց էլ՝ նրանք պիտի լինեն ժամաւորին կիռներ հրաւիրողը, սուփրի վրայ սպասաւորութիւն ա նողը ու ամէն ծառայութիւն կատարողը, մենք գլուխներըս կորցրած կը լինինք, քիթ սրբելու ժամանակ չենք ունենալ. էն էլ մեծ բան է, եթէ կարողանանք եկող հիւրերին ներս համեցէք անել, գնացողների էլ շնորհակալութիւնն ընդունել։

Պառաւը տեղիցը վեր կացաւ։

— Իսկ դո՛ւ ընչու չես կարողանում վերջ տալ սրտումդ հաւաքուած մաղձին, այս պատասխանն էլ կարճօրէն տուր, Եղսան հօր քոյր, և մեր խօսակցութեան ծայրին կապ տանք, ստիպեցի ես։

— Դրան հրկու խօսքով կը պատասխանեմ, ցուցամատն ու միջամատը զուգելով՝ բարձրացրեց պառաւը. շատ էլ աչքիս լոյսն ես, բայց որ հարազատ չես, խորթ ես — փորթես, ու մի բան՝ որ խորթ ու փորթ է, հարթ հաւասարուել չի կարող, չէ, չէ ու չէ։

Պառաւն յուսահատօրէն ձեռքը թափ տուեց ու շտապաւ հեռացաւ։

Դ.

Միւս օրն Եղսանենց տանը կնուներ էր, նորամանու-
ւորն անդրանիկն էր, օրը հանդիտաւոր էր, պատարագով
էին երկխային մկրտելու:

Պատարադի առաջին զանգակից՝ ես եկեղեցումն էի,
կանգնած էի ուղիղ դրան մօտ, երեցփոխի կողքին: Դի-
պուածական չէր իմ այդ տեղ կանգնելը. աչքս շարունակ
դրան կրունկի վրայ էր, ժամի դուռը բացողն՝ առաջինն՝
իմ աչքին պիտի ընկնէր: Եւ իրաւ, բոլոր ժամաւորին
տեսայ ու սպասածս անձը՝ ներս չը մտաւ: Ես սպասում էի
Աստուծոյ տանը, սուրբ պատարադին՝ ներկայ տեսնելու
հօրրոյր Եղսանի խնամի Կարապետին և չարժանացայ:

Թէ ինչպէս էին ժամ ասում, շատ խստապահանջ
չը լինինք. «էն վաղ էր, որ էշը կաղ էր». մի օր կար՝
տասնաւոր, րազցրածայն մանուկներ՝ ժամաշապիկները
հագած՝ շուրջ էին բոլորում իրենց ձայնեղ և կարգապահ
ուսուցչին և հրեշտակային երգասացութեամբ զարգարում
էին սուրբ տաճարը. իսկ այդ օրը՝ հնուց մեացած, սաղ-
մոս — ժամագրքով գլուխներն ուղցրած, ծերունի, տիրա-
ցու պատուանուն կրող երկու գեղջուկներ էին դալիւ
կանգնել: Նրանցից մէկն անժամանակ այրիանալու և միւ-
սը ոգելից խմիչքներին սիրահար լինելու առթիւ էին
խրեանց ժամանակին փիլոն ծածկելուց զրկուել: Այժմ,
դրանք էին իրանց աններդաշնակ խապոտ ձայնով ուն-
կնդիրների ջերմեռանդութիւնը մարեցնում և ականջները
թմբուկներն անհանգիստ անում:

Պատարադի ժամանակ՝ հետաքրքրութեան արժանին
դարձեալ նորամանուկն էր ինձ համար:

Բերեց տատմէր Մային երեխային ժամկոչի հետ ե-
կեղեցի և ներս տարաւ կանանց դասը: Այդ տեղ եկաւ
ժամումը վաղուց սպասող կնքահայրը, գիրկն առաւ երե-

խային և քահանայի առաջնորդութեամբ՝ դրօնի կարգը վերջացնելուց յետոյ՝ մօտեցաւ սուրբ աւագանին։ Մըկրտութիւնից յետոյ՝ քահանան նորածնին տուեց ժամկոչին խանձարրելու և վերադարձնելու։ Այդպէս էլ լինելու էր. «Գայեակն» իրրի կ'ինարմատ՝ իրաւունք չունի, ըստ աւանդութեան, աւագանին մօտենալու։

Քահանան նոր քրիստոնէին սեղան հանելուց և հաղորդելուց յետոյ՝ տուեց կնքահօր ձեռքը և հրամայեց աւագանի մօտ սպասել մինչև պատարագի վերջը։

Կնքահօր կողմից բերուած էր եկեղեցի նարօտացու, կնկուղացու և սաւան, նարօտը սպիտակ և կարմիր մետաքսէ պերձաններ էին, որ քահանան ոլորեց, միացրեց և իւր ձեռքով անցկացրեց մկրտուածի պարանոցը ու ծայրերը մոմով ամրացրեց։ Կնկուղն երկու դաղաչափ նուրբ, ճերմակ կտաւ էր, ծայրը վեղարանման կարուած, արի մէջ պատատեց քահանան նոր մկրտեալին։ Իսկ սաւանը երեք դաղաչափ կարմիր դանաւուզ կոչուած բեհեղ էր՝ ծննդկան սանամօրը չապկի օձիք դառնալու համար։ Այս ընծան լայն ծալուած՝ դրուեցաւ նոր մկրտուած երեխայի բարուրի երեսին, որպէս զի ամենեքեան տեսնեն և դովեն կնքահօր առատաձեռնութիւնը։ Սովորաբար, որքան սաւանը թանգագին է լինում, կնքհայրն աւելի վըստահօրէն է նայում ժամաւորներին, փողոցով անցնողներին և մանաւանդ կնքատիրոջ տանը՝ ծննդկանի շուրջը բոլորած կնքաճաշի հրաւիրուած կանանց երեսներին։

Ես չսպասեցի պատարագի վերջանալուն։ Նախապատրաստուած հօրքոյր Եղսանից, չտապեցի տեղ բռնել ծննդկանի մօտ՝ տան հանդէսը տեսնելու։ Միայն ես չէի ժամի վերջանալուն չսպասողը. յետ նայեցի, տեսայ որ ժամաւորը բոլորը դուրս եկան։ Մի պախարակելի սովորութիւն կայ գիւղերումը. հէնց որ նշխարը մանրում և քաշխուում է ժամաւորներին, ամէնքն առնում են մասը և

դուրս գալի, իսկ այդ կատարուում է ժամն իսպառ չը-
վերջացած:

Արդէն եկեղեցու բակի դուռը կտրած՝ կանգնած էին
երկու երիտասարդ, նրանցից մինը դուրս եկող ժա-
մաւորին էր հրաւիրում կննքատուն, միւսը մատով Նդ-
սանենց տան ճանապարհն էր ցոյց տալիս հակառակ
կողմը թերուել կամեցող ձեացողին, Իրապէս՝ թերուող
չատ րիչ եղաւ, ոչ ոք հրաւէրը չըմբօժեց, Բոլորեքեան
ժողովեցան եկեղեցու առաջի հրապարակը: Այնտեղ սպա-
սելու էին ամէները, Եւ երբ քահանայը շուրջառաւորուած,
նրանց ետեից կնքահայրն երեխային գրկած՝ իւղաբերից
մոմերը երկու ձեռքին վառ, ժամահարն էլ մկրտութեան
համար տանից տաք ջրով լիքը բղուղի մէջ այժմ փոխա-
րէնը մեռնաջուր լցրած՝ «Արեգականն արդարութեան»
չարականն երգելով ուղղուեցին դէպի կննքատուն, ժամա-
ւորները բոլորեքեան գլխաբաց հետեեցին թաքօրին՝ կը-
ննքաճաշ վայելելու:

Ես վաղուց նստած էի ծննդկանի սենեկում, շուրջս
խմբուած էին հրաւիրեալ կանայքը, հարսներն և առ հա-
սարակ իգական սեռի բոլոր ներկայացուցիչները:

Նդսան հօրքուրի ասութեամբ այնտեղ պիտի լինէր
միայն նորամանուկի հայրը և ամենաշատը՝ պապը. ուրիշ
տղամարդ իրաւունք չունէր նուիրական սրբարանի առաջ-
տաղի տակ մտնել, ուր խմբուած էին պառաւ և նորա-
տի գեղեցիկ սեռը: Միակ բացառութիւնն իբրև օտարա-
ցի թանգազին հիւր՝ ես էի լինելու:

Ուղիղ էր, այնտեղ էր մկրտեալի հայրը—Գէորգը,
նա կանգնած էր դրան առաջին և սպասում էր թաքօրին:
Բայց, որքան աչքս շուրջ ածեցի, չըտեսայ հետաքրքրու-
թեանս առարկայ պ. Կարապետին, որի հետ ծանօթա-
նալու ջերմ ցանկութիւնը վառել էր մէջս պառաւ Նդսանը:
Ամենեքեան ոտքի ելանք և տեղ բաց արինք. թա-

բօրն արդէն ներսն է։ Չարականը դադարեց, երբ կնքահայրը նոր մկրտեալը ձեռքին մօտեցաւ ծննդկանին։ Վերջինս դիտի թանձր բոլը մինչև կուրծքը ցած թողած՝ իւր ամենայն արդուգարդով պճնուած՝ ծածկած երեսով նըստած էր գետնի վրայ փռուած անկողնի մէջ՝ թոնրի վերի կողմը։

Կնքահայրը չորեց սանամօր առջևը և երեխային մեկնեց մօրը։

Ծննդկանը առաւ նորամանուկը, դրեց գոգը վերմակի վրայ, կուսցաւ, համբուրեց և թերուեց դէպի մօտն ապաստող կնքահայրը, բռնեց նրա շուխայի փէշը և մօտեցրեց շրթունքներին։ Ապա՝ կնքահօր ձեռքից առաւ երկու իւղաբերներէից մինը։ Միւս մօմը ինքը կնքահայրը բռնեց, մինչև բահանայք տան կարգը վերջացրին։ Տէրտէրը խաշաղարդ մաշտոցը դրեց երեխայի բարուրի վրայ և հրաւիրեց ամենքին մօտ գալ, համբուրել և լիուրի աջահամբոյր ձգել։

Ամենից առաջ, ըստ օրինի, մօտեցաւ նորածնի հայրը, համբուրեց և երկու մանէթ աջահամբոյր դրեց։

Տէրտէրի աչքերը չորս բացուեցին՝ մկրտութեան ամենաշատ հասոյթը 40 կօպէկից մինչև մի մանէթ է լինում, իսկ այժմ կրկնապատիկն էր։

— Աստուած օրհնեսցէ, միացական զաւակ արասցէ, ախրելի Գէորգ, իւր սրտալիր օրհնութիւնն ուղղեց տէրտէրը։

— Անունն ինչ դրիր, տէր հայր, առաջին ամենաէական հարցը տուեց մանկան հայրը։

— Ես կնքահօրը հարցրի, պատասխանեց տէրտէրը, անուն զնելու իրաւունքը կնքահօրն է, իսկ սա իր իրաւունքն ինձ յանձնեց. ես էլ՝ երեկ մեր Տրդատ թագաւորի ու Աշխէն աիկնոջ տօնն էր, անունը դրի Տրդատ. բայտի մի աղջիկ էլ ունենաս, նրա անունն էլ Աշխէն դնենք։

— Փառաւորիս։

Երկրորդը համբուրեց ինքը կնքահայրը և դրեց մաշ-

տոցի վրայ դարձեալ երկու մանէթ:

— Զօրանմա, գիրկդ միշտ լիբը լինի, աղայ կնքահայր, ուրախութիւնից հրճուելով օրհնեց տէրտէրն և աւելացրեց՝

— Այսօր այս տան մէջ մի բարի հրեշտակ կայ, նրա հովանաւորութիւնն է մեր գլխին սիւսում:

— Տէր հօր ակնարկած հրեշտակը հասկանալով իւր հասցէին շեշտած հաճոյախօսութիւնը հեղնաժպիտ մօտ եկաւ մաշտոցին և մանէթանոց թղթադրամի տակ զգուշութեամբ թագցրեց իւր աջահամբոյրը:

Կարծեմ, դուք էլ ինձ հետ հասկացար, թէ ում գլխատակն էր դրոււմ տէր հօր փափուկ բարձը. ի՞նչ պիտի անէի. ունես՝ չունես՝ հարկաւոր տեղում չը պիտի խնայես. հաղինս նոր ու մաքուր շորեր՝ ինքս պաշտօնեայ, տէրտէրն ու ժողովուրդն ինչ կը մտածէին, թէ գրպանումս միևեր են պարում և ես աջահամբոյր տուի վերջին դրամս:

Սուր էր Աստուծոյ աշախուհ հովուի տեսանելիքը, արտաքուստ փուռած մանէթանոցը նրա աչքումը ապակու թափանցիլութիւն ստացաւ:

— Աստուած օրհնեսցէ քեզ, մեր սիրելի աղայ պարոն, արածդ հասկացայ, հրամանքդ Քրիստոսի պատուէրը կատարեցիր. «մի գիտասցէ ձախ բո, զինչ գործէ աջ բո»: Բայց դու իմ իրաւունքը չես կարող խել, ես ուզում եմ իմ օրհնեալ ժողովրդին մեր պարոն աղայի առատաձեռնութիւնը ցոյց տալ. բարի օրինակին բարի մարդիկ պարտական են հետևիլ, ասաց և կռացաւ քահանան ու թըղթադրամի տակից դուրս հանեց վերջին պօլիմպերեալս, պտղունցի մէջ ծայրից բռնեց ու վեր բարձրացնելով՝ գոչեց:

— Աստուած այսպէս փոխարէնը քեզ հատուցանէ, մեր դիւղի պարծանքս, աղայ պարոն, և շարունակեց. —

«և հայրն քո, որ տեսանէ ի ծածուկ, հատուցէ քեզ յայտնապէս», Բոլոր կանանց մէջ քչփշոցն ընկաւ, ամէնքն երանի տունն ծննդկանին, որ էսպէս բաղդաւոր եղաւ իր առջիննիկի կնուռըր։

— Աղջի Գայեան, փսփսում էին անկիւնում երկու նորատի հարսներ. կարեմ լաղդ բաժանողի աչքերը. ֆարմասոնի աղջկանն էսպէս բաղդ, տեսնում եմ սաւանը, կարմիր դանաւոլ է, հաւատաս՝ հինգ մանէթ նստած լինի. ջանին մատաղ էդպէս կնքաւորի. իմ ցեխ չորացնող կընքաւորիցն էր կտրուել էս մարդութիւնը, ասում են՝ իւրանց մարագը շինելիս՝ մի տոպրակ սրսուռ, հին ոսկի է գտել. թող կոխի աչքն էն ճար կտրածը. (մեղայ, մեղայ, սանամէր եմ, մեռոն է տունս բերել, անիծելու իրաւունք չունիմ), չամանչեց մի հառարակ խամ մուջասիմ՝ գլխի ծածկոց սաւան բերեց, մի անպէտք ու փթած վալասի կտոր եմ ասում, որ եթէ ուզենաս քո հացթուլս պառաւին ընծայ տալ, գլխովդ կըտայ, խմորդ կիսատ գնտած կըթողի, փէշը թափ կըտայ ու վառած թունդրի շըրթնիցը վեր կը կենայ։

Մօտեցաւ Եղսան տատը ու մի սպիտակ փոշեթաթախ ապաստանոց էլ նա դրեց խաչի վրայ։

Այնուհետև համբուրելու եկան ուրիշներն և շարունակեցին սովորական պղնձեայ սև դրամները։

Մինչ քահանան դեռ ևս հրաւէր էր կարգում «խաթուն մայրերին, քոյրերին ու դուստրներին» մօտենալ սուրբ խաչը համբուրելու և աջահամբոյր ձգելու, ես բըռնեցի Եղսան հօրքուրի ձեռքը և հեռացայ մութն անկիւնը։ Այնտեղից էր, որ ակամայից ներկայ գտնուեցայ վերոգրեալ նորատի հարսների մտերմական գաղտնախօսութեանը։

— Եղսան հօրքոյր, հարցրի, ո՞ր է քո խնամիդ, ոչ ժամումը տեսայ և ոչ այստեղ. քո ասելով՝ նա այժմ իւր

դատեր մօտ կանգնած պիտի լինէր:

— Գրեմ նրա գլուխը, երկու ձեռքով դէպի դուռը մատները լայնացրած՝ չանչեց պառաւը. ընչանք կնոնքը գալն էստեղ վէր սատկած էր. հէնց որ լսեց, թէ կնոնքը բազի դուռն է հասել, փորը սատանայ ընկաւ, սեւցաւ, նեռը դառաւ ու շշկուած՝ դռնէ դուս: Աչքը դուրս եկաւ, շփոթուելուց՝ ճակատը հէնց կպաւ դրան վերին բարէ շեմքին, որ խելքամաղ եղաւ, վէր էր ընկնում. մաշկի մի հատն էլ ոտիցը թռաւ. էն գետինը խորտակուելուն հէնց որ տեսաւ, թէ բազի դուռը բացուեց, տէրտէրի գլուխը քուշումն երկաց, մաշիկը սոռացաւ, մի ոտնանի փախաւ կտուրը. ինչ է՝ թէ իր կուրանալու աչքովը սուրբ Մեծոռնը չըտեսնի: Նոր՝ բամակիցը Գէորգն է մաշկի հատը տարել, իրան թուել:

— Անպատճառ ինձ հարկաւոր է ծանօթանալ այդ օտարոտի մարդի հետ, մտքումս որոճացի ես և քահանաների հրաւիրանօք նրանց հետ միասին թողի ծննդկանի սենեակը և գնացի մեծ գլխատունը, ուր արական սեռի բազմականներն էին:

Ե.

Հիւրերը բոլոր նստոտած՝ սպասում էին ամենայարգելի հիւրերին: Քահանայքն ու կնքահայրն էին նրանք: 10 — 15 բոպէ գիւղական հասարակութիւնը միատեղ ժողոված լինի և աղաղակ չբարձրանայ, այդ լսուած ու տեսնուած բան չէ. Գիւղացիք առհասարակ ցած խօսելու մասին գաղափար չունին. իւրաքանչիւր գեղջուկի բերանից մի բառ բաւական էր, որ օտարականը կարծէր, թէ ժողովականներն իրար գլուխ են կռծոտում. բայց տեղացին շատ հեռաւոր տարածութիւնից հաստատապէս կրվճուէր, թէ կռուի, ուրախութեան, սգի, թէ կատակի խառնիճաղանճ

ձայներ են լսուածները:

Իմ դարմացած հարցին, տէրտէրը դեռ ներս չը մտած՝ պատասխանեց.

— Ինչ որ անմեղ հանարներ են, երևի մէկի վրայ ծիծաղում են:

— Չասացի՞, ներս մտած բոլէին կողքիս հրեց և կամաց շէշաց ականջումս քահանան ու մատնացոյց ա-

բեց վերի կողմում, պատուաւոր տեղում նստած անձին:

Գլուխը կախ, լուռ նստած մարդը ծննդկանի հայր պ. Կարապետն էր:

Պատուաւոր հիւրերս ներս մտնելուն պէս՝ ամենքը ոտքի կանգեցին:

(Միջանկեալ իմացէր, որ և ես պատուաւորների շարքումն էի):

— Բարի ողջոյն, սիրելիք, ասացին քահանայքը և կը -

ռացան իրանց մաշիկները ձեռքներն առան ու անցան վերի, ազատ լծողած տեղը:

Աւագ քահանան ինձ վեր հրաւիրելով՝ դարձեալ ա-

կանջումս շէշաց.

— Նկատում ես, աղայ պարոն, այդ հոգևորին, ըո-

լորը ոտքի են կանգնած, իսկ դա մեր ներս մտած ժա-

մանակ՝ ծունկը քիչ տեղիցը շարժեց ու էլ յետ պինդ նստեց: Տեսնում ես, մեր պատճառով քո դէմ էլ անքա-

ղաքավարի դտնուեց. իրան անպատուութիւն և ստորու-

թիւն է համարում, հայ քահանայի առաջին ոտքի կանգ-

նել, ախար, ոչ բարով, ինքն էլ քահանայ է:

Տէրտէրներն իրանց մաշիկները դրին փռուածքի

տակ և վրան նստեցին, որ ճաշի վերջին՝ որոնելու հարկ

չը մնայ, այդպէս էին վարուել ամէն մաշկաւորներն ու

տրեխաւորները, իսկ չաքմէք կամ եւրոպական կօշկաւոր-

ները հետզհետէ քանդում են կօշիկ հանելու նահապետա-

կան սովորութիւնը: Կնքահօր տեղը յատկապէս քահանա-

յից աջ կողմն էր որոշած: Իմ համար թողուած էր կըն-
քահօր և ծննդկանի հօր միջևը:

Երկու պատճառաւ սլ. Կարապետը բազմացրած էր
հասարակութեան տանուտէրից վեր. նախ՝ նա խնամի էր,
նորամանուկի պապն էր, առանձին պատուի արժանի էր.
երկրորդ՝ օտարական էր, ուստի և չամենայն իրաւամբ՝
ընդհանուրի յարգանքին արժանի: Երբ սլ. Կարապետը
ներս է գալիս, հասարակութեան տանուտէրն ինքն է
վեր կենում տեղից, յառաջ գնում, բռնում «աղա խնա-
մու» ձեռքից և նստացնում իւր գլխավերեւ՝ ասելով.

— Բարի հաղար բարի, խնամի աղայ Կարապետ:

Նոյն ողջոյնները կրկնում են ամէն կողմից:

Պ. Կարապետը գլուխ է իջեցրել հասարակութեանը
և լուռ նստել:

Այդպէս է մեր աշխարհի սովորութիւնը. արիւնար-
բու թշնամիդ էլ, եթէ հիւր անունով ծածկիդ տակ մը-
տաւ, զլիսիդ վրայ տեղ ունի, մանաւանդ՝ եթէ նա օտա-
րացի է:

— Դէհ, շուտ, դէհ, բերէք, ձայն տուեց տանուտէ-
րը բահանաների նստոտելուց յետոյ, ես գործ ունիմ,
եառաւուլ է եկել, մեծաւորի համար գլինի պիտի զրկեմ.
եառաւուլ մաշաղի՞, հասանը երեք անգամ պատարագի
ժամանակ ետեւիցս մարդ է զրկել. ասել եմ՝ գնացէք սուտ
փշեցէք, թէ ժամումը չէր, ման ենք գալիս, չենք գըտ.
նում. հրամայել եմ, որ լաւ պատիւ տան, պատուատրաք
անեն:

— Չուտ արէք, բերէք, հաց բաշեցէք, ձայն տուեց
բազմութեան միջից պատուելի իշխաններից մէկը՝ հան-
րապատիւ, ամենահռչակ. զուարճախօս մէլիք-Բաղալը,
մենք, գլուխը բարը, տանու մարդիկ ենք, «տանու տէրտէրին
օրհնեա տէր չը կայ», բայց էստեղ մեզանից աւելի պա-
տուաւոր հիւր կայ, նա սոված կը լինի:

— Թէ մեր պարոն աղայի համար ես ասում, մէլիք-
Բաղալ, միջամտեց չարաճճի Աղալօն, դա մեր մեծ եղ-
բային է, ինքը ղուլլուղի մարդ է (պաշտօնեայ է) իսկ
ծառայողներն, ասում են, մինչև արեւ իրիկնադէմ բար-
դի ծառի չափ կախ չընկնի Մասիսի գլխին, հաց չեն
ուտիր:

Այ տղայ, Աստուած մեր աղայ պարոնի կեանքն
երկար անի, պատասխանեց մէլիք-Բաղալը, դա մեղանից,
մեր հոգ ու ջրիցն է, մեր ընկեր հարևանն է, դա չի
նեղանալ, իմ խօսքս մեր խնամի պ. Կարապետի մասին
է, որ հիմի տէր Կիրիսկինտոս է դառել ու իր առջինեկ
թոռան մեռնոնը համբուրելու համար իր ժողովրդին որբ
է թողել:

— Մէլիք-Բաղալ, սաստկանօք չեշտեց բարձրաձայն
աւագ քահանան, համեստ եղիր:

— Ներողութիւն, տէրտէր ջան, պատասխանեց մէ-
լիքը, մենք հնր անտաշ ու անհասկացող ու չենք հաս-
կանում, թէ պապերի հաւատը որ կայ՝ փթած ու մա-
շուած արխալղահին է դառել, հին մարդկանց դրախտն,
ասում են, Մուրատ չայը (Եփրատ գետը) վարարել է ու
քշել, սրբել, տարել ծովն ածել, հիմի նոր հաւատ է
դուրս եկել, նոր դրախտ է տնկուել, հազար տեսակ ալ-
վան ծաղիկներ են մէջը բացուել, նոր արդարների հս-
գիքը գիշեր ցերեկ ծաղկների հոտով զմայլում են ու
ուրախանում, իսկ ով որ հին հաւատի մէջ մոլորուած
մնում է, նրանց համար ոչ դրախտումը տեղ կայ, ոչ
դժոխքումը:

— Խոհեմ եղիր, մէլիք Բաղալ, կրկնեց աւագ քահանան:

— Խաթրիդ չը դիպչի, աջիդ մեռնեմ, ասում են
հիմի ֆարաջին պատիւ չունի, խոր խաշարհների տէր-
տէրներն անմիրուք ու անֆարաջայ են. էնտեղ իրանց
աէրտէրներին պարոն են կանչում: Այ, տեսնում ես մեր

պ. Գարապետը, ինքը մեր երկրի ճուտ է, բայց նոր աշխարհից եկած անֆարաջայ տէրտէրներին հետ է նիստ ու ել անում ու էսօր էլ բահանայ է՝ որ կայ ու «Գարապետ» աւագանի փթած անունը փոխել է, Գիրիսկինտոս է դրել, հօ գիտէ՞ր՝ ով էր Գիրիսկինտոսը, մի քաղաքավարի, լուսաւորուած պատուաւոր ժողովրդի սարկաւազն էր։

— Մաղագործներէ՛, մէլիք-Բագալ, ձայն տուեց Աղալօն։

— Հօ, հէնց, ասենք՝ մաղագործ բօշէքանց սարկաւազն էր Գիրիսկինտոսը, ինչ պակաս էր, բօշէքն Աստծու ստեղծած չէն, հեզնեց մէլիք Բագալն և դարձաւ պ. Գարապետին։

— Իրաւ, լաւ միտքս եկաւ, տէր Գիրիսկինտոս հայր, պարոն Գարապետ, ձեր մեռոնն ինչ գոյն ունի։

— Եթէ պարզ ջրի գոյն էլ ունենայ, վերջապէս ստիպուեց մի կծու պատասխան ուղղել խնամի Գարապետը մէլիք Բագալին, քո աչքումը՝ կամ դեղին, կամ կարմիր կերևայ։

— Լաւ ասաց լաւ ասաց, տեղին էր, մէլիք Բագալ, միջամտեց տանուտէրը։

— Ես չեմ ուրանում, որ գինի խմել սիրում եմ ու տէր Գիրիսկինտոսը շատ տեղին կպցրեց իր գիւլէն. ես իմ տղէքանցը կտակ պիտի անեմ, որ էն դեղին ու կարմրից ամէն հինգ նաւակատիկի մի մի կարաս իմ փոխարէն խմացնեն աղքատների ու գիւղումը գտնուած օտարականների։ Ա՛յ, թող պարոն Գարապետը— խաթրը չը մնայ՝ տէր Գիրիսկինտոսը եկող ամառ՝ Վարդավառի նաւակատիկին՝ դայ մեր գիւղը, էն ժամանակն ես մեռած կը լինիմ, իմ տղէքը մեր կարմիր գինուցն իրան անուշ անել կը տան, տես կը հաւանի, թէ չէ։

— Դէհ, չուտ արէք, հացը քաշեցէք, թէ չէ մեր մէլիքն իր ալանի ալանի հանաքներովը ախորժակներս

կապեց, նորից ձայն տուեց տանուաէրը:

Առհասարակ հարկինքների ժամանակ՝ հլւրերը նըստում են երկու կարգի՝ իրարու հանդէպ. մի դադ ու կէս տարածութիւն է թողւում երկու կարգի մէջը:

Այդ բաց, երկար ու ձիգ ընդարձակութեան մէջ սպասաւորները տարածեցին ուսուցիչները, Կապոյտ կտաւի վրայ նկարուած են արեւներ, զինու գաւեր, բաժակներ (այժմ և դանակ ու պատառաքալներ) և Սալմոսի փառաբանական տներ: Իւրաքանչիւր բաղմականի առաջ դրւում է մի մի մեծադիր քառածալ թրջած լաւաշ հաց, մօտը պանիր ու բոլի: Այդ ու ողպեղը հասարակաց է:

— Զինդ հոգուն մի դաւ գինի, ձայն է տալիս սրփռոցի վրայ դուլզաներով ման եկող սպասաւորը և դիւին բաժակի հետ միասին՝ յանձնում նստողներից մէկի հսկողութեանը:

— Քեռի Սահակ, քեզանից մինչև սանահէր Ղազարը. էս ձեր գանն ու թասն է, Սիմոն ափուն մէջ տեղ է նըստած, թող դա էլ նեղութիւն քաշի, ածի, խմացնի: Աստուած սիրողը խնայողութիւն չանի, մեղրից քաղցր, արիւնից կարմիր հինգ գինու կարասի բերանների ծեփերն իմ ձեռովս եմ պոկոտել, քանի կարող էք՝ վայելեցէք, ուրախ ուրախ աւետիր է տալիս սպասաւորը:

— Լաւ է, լաւ, գլուխ մի տանիլ, տնօրինեց տանուաէրը, ամէն մարդ իր ընկերը կը գտնի, դուր կերակըրները բերէր: Նա դարձաւ քահանային. տէր հայր, գործդ տես:

Քահանան ոտքի ելաւ և հայն սկսեց օրհնել. ամէնքը վեր կացան, միայն պ. Կարապետն էր, որ շատ ծանր և տհաճութեամբ ստիպուեց ոտքի ելնել՝ անշուշտ՝ գայթակղութիւնից խոյս տալու նպատակով. բայց և այնպէս՝ նա երեսը չըխաշակնքեց:

Խոհեմ վարուեց աւագ քահանան. նա ժամանակ չը

տուեց ժողովրդին քրթմնջելու, կամ նկատողութիւններ անելու, բարձր ձայնով գոչեց

— Աստուած նորամանուկը շնորհաւոր անի, հաց ա-
նուշ արէր, օրհնեալ լինի:

Այդ խօսքը դիւթական ազդեցութիւն գործեց, ա-
մէնքի սեղանատամները սկսեցին գործել:

Կերակուրները, համարեա, սակաւ բացառութեամբ, ամէն տեղ սովորական են. նախ՝ բերին աժվժիկը, կամ պղնձի խորովածը, ուրիշ խօսքով՝ իւրի մէջ տապակած և սոխով բոված միս:

— Լաւաշ պատրաստեցէք, ձայն էր տալիս սպասա-
ւորը և ձեռնաշափ լաւաշի վրայ մի կամ երկու դրդալ
այդ տապակածից դնում ամէն մի բաղմականի համար:

Ապա իւր պղնձեայ մաքուր կլայեկած պնակների մէջ
տուին բողբաշը. — երկու մարդին մի աման, ձայն էր տա-
լիս սպասաւորը և ջրալի համեղ կերակուրը միւս ոսկա-
սաւորի ուսին դրուած երկայն, փայտեայ խոնչի (սկուտդ)
միջից վերցնում, շարում հիւրերի առաջը: Նոյն կարգով
քօզքաշին հետեւեց կաղամբով տօլման, իսկ ամենից
վերջնականը՝ փլաւը:

Սեղանը կառավարում էր մեծ տէրտէրը: Առաջին
բաժակը՝ քօզքաշի ժամանակ՝ բահանան առաջարկեց կրն-
բահօր, սանի և սանամօր կենացը: Կնեքաճաշին՝ այդ ե-
րեք կենացը միասին անբաժան պիտի խմուի. ամենքից
յարգլին և նուիրականներն այսօր նորամանուկը, ծննդ-
կանն ու կնքահայրն են, որոնց միացրել է «մեռոնի»
շնորհքը: Իսկ զաւակի հայր տան գլուխը, այսօր երկրորդ-
դական, երրորդական, նոյն իսկ վերջնական տեղ է բռն-
նում. շատ անգամ է պատահում, որ նորամանուկի հօր
կենաց բաժակը մոռացւում է:

Տօլմէն բաշելուս՝ բահանան առաջարկեց երկրորդ
բաժակը, որ էր ծննդկանի մերձաւոր և հեռաւոր բա-

րեկամների և ազգականների կենացը, որոնց գլխաւոր ներկայացուցիչը ծննդկանի հայրը, նորամանուկի պապը պ. Կարապետն ինքն էր:

—Պ. Կարապետին բաժակ տուէր, տնօրինեց սեղանի կառավարիչ տէրտէրը, թող շնորհակալութիւն անի:

Պարոն Կարապետը բաժակը ձեռքն առաւ, համեստօրէն, լռութեամբ, ընդհանուր գլուխ տուեց և ցած գրեց: Ի պատիւ պարոն Կարապետի պիտի ասել, որ նա բնաւ գինի բերանը չառաւ սեղանի վրայ:

Փլաւի վրայ տէրտէրն առաջարկեց իւրեանց գիւղի հիմքը հաստատօմանալու և հասարակութեան կենացը:

Սովորական կարգից դուրս՝ մասնաւորապէս խմուեցաւ և իմ կենացը, այդ մի բացառիկ պատիւ է, որ մատուցուում է հազուադէպ միջոցներում:

Փլաւի վերջերքին՝ քահանան հրամայեց սպասաւորներին բերել կնքահօր պատիւը:

Մի պղնձեայ բսլորակ սկուտղի վրայ սպասաւորը բերեց մի հաստ ձուաղեղ և դնելով կնքահօր առաջն ասաց.

—Աղայ կնքաւոր, էս էլ ձեր պատիւը:

—Մեծ տէրտէրին համեցէք արած, աչքով ցոյց տուեց կնքահայրը:

Սպասաւորը վերցրեց ձուաղեղը, մօտ տարաւ քահանային: Վերջինս խաչակնքից խորտիկը և հրամայեց.

—Դիւր կնքաւորի առաջը:

Մանրեց կնքահայրն իւր ձեռքով ձուաղեղը և նորից ուղարկեց մեծ տէրտէրին:

Քահանան մի կտոր ինքը վերցրեց, մի կտոր իւր ընկեր քահանայի լաւաչի վրայ դրեց, մնացածը՝ խաչակնքելով՝ դարձրեց կնքահօրը:

Մի պատառ բերանը դնելուց յետոյ՝ կնքահայրը ձուաղեղն առաջարկեց ինձ, պարոն Կարապետին և շաւտուելի հիւրերին՝ գլխաւորապէս՝ գինի չըխմողներին:

Պարոն Գարապետը մերժեց ձուլագեղը:

—Քաւոր աղայ, ձայն տուեց մէլիք Բաղալը, երբ ձուլագեղի սկուտղն իւր առաջն եկաւ. ես կարմիր ու դեղին մեռնոտի փորս տիկ եմ շինել, ձուլագեղի տեղ չը կայ. իմ բաժինն էլ մեր խնամի պարոն Գարապետին— մեղայ, մեղայ, տէր Գիրիսկինտոսին թաւազայ արա. դա իր նորակնունք թուռն խաթեր՝ պասն էսօր է բաց արել. ասիւմը գիտես. դա զարթնէ նախնադիր մեծ պասը, տարին երեք հետ մեծ պաս է պահում, հոգու ճանապարհը գտել է:

—Ես լսել եմ, որ պարոն Գարապետն ուխտաւոր է, սուրբ Գարապետի եօթը շարթուայ պասն անխախտիլ է պահում, ձայն տուեց միւս կողմից մէլիքից ոչ պակաս կատակաբան Աղալօն:

—Ձեր փէշին ծունր դնելու է, իւր կողմից կատակի կապեց պարոն Գարապետը. թէ դու մէլիք ու թէ Աղալօն՝ երկուսդ էլ էնքան պաս էք պահել, որ շատ ձէթ ուտեցուց՝ Աղալօյի ձայնը մանրատոտիկ գազարակերի է նմանել, իսկ մէլիք Բաղալի կոկորդի ծակը նեղացել է, փորի պատերն իրար են կպել, բժիշկներն արագ են դեղ ասել, որ օրը մի մատնոց խմի, առողջանայ:

—Լաւ ասաց, լաւ ասաց, սուր էր, կատակն անբաւականութիւնի չը հասցնելու նպատակով՝ ձայն տուեց տանուտէրը:

Մինչ այս, մինչ այն՝ ձուլագեղի սկուտղը ճանապարհորդեց բոլոր հիւրերի մօտ և վերադարձաւ տիրոջը. շատ քչերը մասնաւորութիւն, բոլորեքեան շնորհակալութիւն արին և չը վերցբին:

Երկրորդ անգամ կնքահայրը պարզութեամբ ձուլագեղն առաջարկեց պ. Գարապետին: Վերջինս նորից գլուխ իջեցրեց և մերժեց:

—Վերկալ էլի, պարոն Գարապետ, ձայն տուեց մէլիքը. ընչի՞ չես ուտում:

— Իմ կամքս չի, ուղենամ՝ կուտեմ, բայց չեմ ուզում, ակտորժակ չունեմ:

— Վայ թէ խեղճ կնրաւորին էլ բաժին չը թողայիր, պատասխանեց մէլիքը, բայց փառաւորի մեծ տէր-տէրը, խաչակնքեց, ատամներդ կապեց, ոնց որ նախնից մօլոր ընկած տաւարի համար կովատէրերը պառաններին գէշկապ են անիլ տալիս, ալօթում են, որ զայլերի տամները կծկուի չը կարողանան էն գիշերը դաշտումը մնացած տաւարին մօտ գնալ:

— Ընչի հս հոգուդ մեղը անում, մէլիք Բադակ, ասաց Աղաճն, մեր պ. Կարապետը խաչակնքելուց ընչի պիտի վախենար, հօ խաչը դրա հօրը չի սպանել:

Նկատելով որ սրախօսութիւններից անախօրժ հետեանքներ կարող են առաջ գալ, հս աչքով ակնարկ արի քահանային՝ կոշտներին վերջ տալու:

— Սիրելի ժողովուրդ, դուքնեց տէրտէրը, «հովիառաւել է քան զմարմին» բաժակներդ լցրէր, մի ողորմաթաս էլ խմենք ու վերկենանք. Աստուած լուսաւորեսցէ՝ համայն հաւատացեալ բրիստոնէից ննջեցելոց հոգուն, մեր գիւղի բոլոր հանգուցեալների հոգուն և մանաւանդ մեր սիրելի Գէորգենց հին և նոր ննջեցելոց հոգուն: Տէր լուսաւորեսցէ, ասացէր ամէն...

— Ինչ որ տէրտէրն ասաց, թող Աստուած լսող կատարող լինի, ողորմի Աղամայ դէսը բոլոր մեռածների հոգուն, Գէորգենց պապ ու տատերի հոգուն, բարի յիշատակ մնայ Գէորգը, կրկնեցին ամէնքը և բաժակները դատարկեցին:

Ժամկոչն արդէն բուրվառի մէջ կրակ ու խունկ դրած՝ յանձնել էր տիրացուին:

Քահանայքը վեր կացան, շուրջառաւորուեցին, երգասացութեամբ և «պահպանիչով» սեղանն օրհնեցին:

Ժողովրդի ոտրի կանգնելու իրարանցումի ժամանակ՝

պ. Կարապետը յաջող միջոց գտաւ դուրս ծլկուելու:

— Թռչունը թռաւ, մէլիք Բաղալ, ձայն տուին շատերը:

— Հիմի թող գնայ, կերածը մարսի, փուշ փշանալու, վշտացած պատասխանեց լրջօրէն մէլիքը, Լուսաւորին աչքը հանել էր՝ գնացել է լօթաձններին է երկրպագութիւն տալիս. ինչ արած՝ արեւ վատ տեղն է մթնել, թէ չէ ես հերիք եմ էդ Ֆարմասոնների բոլորի հողին հանելու... Էհ, միշտ հօ էսպէս մնալու չենք. հաշքա՛ծ մի օր մեր դրանն էլ հարսանիքի ձէն վեր կլինի:

— Կաներդ երկար լինի, մէլիք Բաղալ, ապրիս Աղալօ, լաւ լուացիր, սրտի փղձուկն արտայայտեց տէրտէրը, թէ մարդ էր՝ կը հասկանար. ասած է. «հառկացողին մին, անհասկացողին հաղար»:

Հիւրերը շնորհակալութիւն արին, գնացին, կնուկը վերջացաւ:

Վ Ե Ր Զ Ա Բ Ա Ն

Երկու օր մնաց պ. Կարապետը իւր դստեր՝ տանը: Պառաւ Եղսանի միջոցով, փեսայի ձեռքով տասն անգամ հրաւիրեցի սենեակս: Չեղաւ, չեկաւ: Գնալու նախընթաց երեկոյին՝ խոտտանում է հետեեալ առաւօտն ինձ այցելի: Բոլորին խաբել էր: Լոյսը բացում է, ամենքը վեր են կենում, չըկայ:

Ծառայի ասութեամբ՝ արշալուսին է ձին հեծել ու ճանապարհ ընկել:

Բայց պ. Կարապետն իմ ձեռքից իսպառ չազատուեց. վերջը մենք հանդիպեցանք, բարեկամացանք և հասարակական գործում միասին աշխատեցինք:

Մեր աշխատանքն երկու կողմից պսակուած կըլինէր, եթէ պղտոր ջրում ձուկը որսացողներն իրանց ուռկան-

Ներք մեզ ընտանի ձեռքով չըփռէին և մեր ականակիտ,
աղարկո՞րակ վտակը չըսկտորէին:

Վերջ տանք այլաբանութիւններին, եթէ ուղջ մնա-
ցինք, մի օր մենք կրկին անգամ կըհանդիպենք Ս. գիւ-
ղացի պարոն Վարապետին:

Այն կըկոչուի «Կնոնը» յօգուածիս երկրորդ և վերջ-
նական մասը:

ՊԵՐՃ ՊԹՅԵԱՆԹ:

